

Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi

Valtioneuvoston periaatepäättös

Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi

Valtioneuvoston periaatepäätös

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Oikeusministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-400-337-7

ISSN pdf: 2490-1172

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2025

Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi
Valtioneuvoston periaatepäätös

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:12		Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Yhteisötekijä	Oikeusministeriö		
Kieli	Suomi	Sivumäärä	40

Tiivistelmä

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä linjataan demokratian ja osallistumisen edistämisestä vuosina 2025–2027 pääministeri Orpon hallituksen ohjelman mukaisesti. Periaatepäätös hyväksyttiin valtioneuvoston yleisistunnossa 20.3.2025.

Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma) sisältää 15 tavoitelinjausta ja keskeisiä toimenpiteitä demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Hallitusohjelmakirjausten mukaisesti demokratiaohjelman erityisenä tavoitteena on äänestysaktiivisuuden edistäminen ja lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kehittäminen. Lisäksi ohjelmalla on tarkoitus vahvistaa hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa jo lapsesta lähtien perustuslaillinen mielipide- ja sananvapaus turvaten. Ohjelman tavoitteena on myös kehittää paikallishallintoa ja varmistaa lähidemokratian toteutuminen. Ohjelmassa linjataan myös tavoitteista ja toimenpiteistä kansallisen demokration politiikan kehittämiseksi ja demokratian edistämiseksi Euroopan unionissa ja kansainvälisesti.

Periaatepäätös on valmisteltu poikkihallinnollisessa virkamiestyöryhmässä ja sitä on käsitelty sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon ministerityöryhmässä. Valmistelun aikana on kuultu laajasti sidosryhmien, ml. lasten ja nuorten näkemyksiä.

Asiasanat demokratia, osallistuminen, lähidemokratia, osallisuus, valtioneuvoston periaatepäätökset

ISBN PDF	978-952-400-337-7	ISSN PDF	2490-1172
Asianumero	VN/25525/2023	Hankenumero	OM125:00/2023

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-337-7>

Nationellt program för att främja demokrati och deltagande Statsrådets principbeslut

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2025:12		Tema	Betänkanden och utlåtanden
Utgivare	Justitieministeriet		
Utarbetad av	Justitieministeriet		
Språk	Finska	Sidantal	40

Referat

I statsrådets principbeslut anges riktlinjerna för främjande av demokrati och deltagande 2025–2027 i enlighet med regeringsprogrammet för statsminister Orpos regering. Principbeslutet godkändes vid statsrådets allmänna sammanträde den 20 mars 2025.

Det nationella programmet för främjande av demokrati och deltagande (demokratiprogrammet) innehåller 15 målsatta riktlinjer och centrala åtgärder för att främja demokrati och deltagande. I enlighet med föresatserna i regeringsprogrammet är ett särskilt mål med demokratiprogrammet att höja valdeltagandet och stärka barns och ungas delaktighet samt utveckla god praxis inom demokrati- och människorättsfostran. Syftet med programmet är dessutom att stärka en samhällskultur där god diskussion och utbyte av åsikter finns med redan från barndomen för att trygga yttrande- och åsiktsfriheten enligt grundlagen. Programmet syftar också till att utveckla lokalförvaltningen och säkerställa att närdemokratin förverkligas. I programmet fastställs därtill mål och åtgärder för att utveckla den nationella demokratipolitiken och främja demokratin i Europeiska unionen och internationellt.

Principbeslutet har beretts i en förvaltningsövergripande tjänstemannaarbetsgrupp och behandlats i ministerarbetsgruppen för inre säkerhet och rättsvård. Under beredningen har synpunkterna hos berörda grupper, inklusive barn och unga, hörts i bred utsträckning.

Nyckelord demokrati, deltagande, närdemokrati, delaktighet, statsrådets principbeslut

ISBN PDF	978-952-400-337-7	ISSN PDF	2490-1172
Ärendenummer	VN/25525/2023	Projektnummer	OM125:00/2023

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-337-7>

National Programme to Promote Democracy and Participation Government Resolution

Publications of the Ministry of Justice, Memorandums and statements 2025:12		Subject	Memorandums and statements
Publisher	Ministry of Justice, Finland		
Group author	Ministry of Justice		
Language	Finnish	Pages	40

Abstract

The government resolution outlines the promotion of democracy and participation in 2025–2027 in line with the Programme of Prime Minister Orpo's Government. The Government adopted the resolution at its plenary session on 20 March 2025.

The National Programme to Promote Democracy and Participation (Democracy Programme) contains 15 policy goals as well as key measures to promote democracy and participation. In line with entries in the Government Programme, a particular objective of the Democracy Programme is to improve voter turnout and strengthen the participation of children and young people, and to develop good practices in education for democratic citizenship and human rights. In addition, the programme aims to strengthen a culture of good discussion and exchange of opinions in society, starting at an early age, while safeguarding the constitutional freedom of expression and opinion. The programme also aims to develop municipal government and ensure grassroots democracy. The programme also outlines the goals and measures for the development of national democracy policy and for the promotion of democracy in the European Union and internationally.

The resolution was prepared by a cross-administrative working group consisting of public officials and considered by the ministerial working group on internal security and administration of justice. Views of stakeholders including children and young people were consulted broadly during the preparation process.

Keywords democracy, participation, grassroots democracy, inclusion, government resolutions

ISBN PDF	978-952-400-337-7	ISSN PDF	2490-1172
Reference number	VN/25525/2023	Project number	OM125:00/2023

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-337-7>

Sisältö

1	Johdanto	7
2	Tilannekuva	11
3	Keskeiset linjaukset ja toimenpiteet demokratian ja osallistumisen edistämiseksi vuosina 2025–2027	14
3.1	Edistämme äänestysaktiivisuutta	15
3.2	Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta	17
3.3	Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä	20
3.4	Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa	23
3.5	Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen	26
3.6	Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa	27
3.7	Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti	29
4	Ohjelman valmistelu, toimeenpano ja seuranta	32
4.1	Virkamiestyöryhmä	32
4.2	Aikataulu ja resurssit	32
4.3	Valmistelu, viestintä ja vuorovaikutus	33
4.4	Seuranta ja vaikuttavuuden arviointi	34
	Lähteet	35

1 Johdanto

Demokratia, oikeusvaltio ja ihmisoikeudet muodostavat kolmiyhteyden, joka pysyy koossa vain kaikkien kolmen pilarin varassa. Demokratian, oikeusvaltioperiaatteen tai ihmisoikeuksien heikkeneminen vaikuttaa koko yhteiskunnan vakauteen, toimivuuteen ja luottamukseen. Toimiva demokratia, oikeusvaltio ja ihmisoikeuksien toteutuminen ovat näin ollen myös keskeisiä elementtejä yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden sekä taloudellisen toimeliaisuuden näkökulmasta.

Euroopan ja maailman turvallisuusympäristö on muuttunut levottomaksi, ja tällä on heikentäviä vaikutuksia demokratiaan ja ihmisoikeuksiin. Venäjän hyökkäys Ukrainaan on tehnyt näkyväksi sen, että eläminen demokraattisessa yhteiskunnassa ei ole itsestäänselvyys. Erityisesti kriisien keskellä demokratia kaipaa aktiivista puolustamista ja sen arvoja vahvistavia tekoja. Demokratia toimii vain, jos ihmiset luottavat omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, toisiinsa, yhteiskunnallisiin instituutioihin ja päätöksentekijöihin. Demokratian edistäminen on yksi keskeinen keino ehkäistä globaaleja turvallisuusuhkia¹.

1 Turvallisuuskomitea (2017).

Demokratiapolitiikalla edistetään ihmisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista perustuslain 14 §:n 4 momentin mukaisesti². Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pitänyt demokratiapolitiikan kehittämistä tärkeänä ja painottanut demokratiapolitiikan tehokasta toimeenpanoa kaikilla hallinnonaloilla³. Demokratian tilaan ja kehitykseen vaikuttavat kansanvaltaisen poliittisen järjestelmän toimivuuden ja demokratiapoliittisten toimien ohella monet muut tekijät⁴. Myös lukutaidolla, kielitaidolla ja sivistyksellä sekä asuinpaikalla on merkitystä demokratian toimivuudelle⁵.

Pääministeri Orpon hallituksen ohjelman mukaan Suomi edistää kaikessa toiminnassaan demokratian, kansalaisyhteiskunnan, perus- ja ihmisoikeuksien sekä oikeusvaltion periaatteita. Hallituksen tavoitteena on vahvistaa demokratiaa, osallisuutta ja luottamusta yhteiskunnassa. Uusia keinoja vaalia näitä perusarvoja tarkastellaan ennakkoluulottomasti ja hallitus työskentelee osallistavan ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan puolesta ja torjuu eriytymiskehitystä. Hallitusohjelman mukaan osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet ovat demokraattisen yhteiskunnan perusta. Avoin, ratkaisukeskeinen keskustelu ja vastuullinen julkisen vallan käyttö rakentavat suomalaista tulevaisuutta. Hallitus edistää yhteiskunnallista vuoropuhelua. Sen rooli on tärkeä myös koulujen demokratiakasvatuksessa. Laajaa sananvapautta on tuettava ja ylläpidettävä kaikkialla yhteiskunnassa. Hallitusohjelman mukaan Suomi torjuu päättäväisesti rinnakkaisyhteiskuntien syntyminen.

2 Julkisen vallan tehtävänä on perustuslain nojalla edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Kansanvaltaan sisältyy perustuslain 2 §:n 2 momentin mukaan yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Perustuslain 14 §:n 4 momentin mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Lisäksi julkisen vallan on perustuslain 20 §:n 2 momentin perusteella pyrittävä turvaamaan jokaiselle mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Perustuslain 2 §:n 2 momentin säännöksellä turvataan yksilön osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet yhteiskunnallisen toiminnan eri tasoilla. Siten se kattaa esimerkiksi äänestämisen vaaleissa ja kansanäänestyksissä, muunlaiset osallistumis- ja vaikuttamiskeinot samoin kuin kansalaisyhteiskunnan omaehtoisen toiminnan ja yksilön vaikuttamisen omassa lähiympäristössään itseensä ja elinympäristöönsä vaikuttaviin päätöksiin. Säännös viittaa myös yleisemmin erilaisiin ihmisten yhteistoiminnan muotoihin. Perusteluissa korostetaan säännöksen yhdessä perustuslain 6 §:n 3 momentin kanssa edellyttävän vaikuttamismahdollisuuksien turvaamista myös lapsille heitä itseään koskevilla asioilla kehitystään vastaavasti.

3 Eduskunta (2017a).

4 Ks. esim. [Työkykyohjelma, STM038:00/2021 Työelämän mielenterveysohjelma, Työn ja työhyvinvoinnin kehittämisohjelma TYÖ2030](#).

5 Ks. esim. Moilanen & al. (2021).

Hallituksen visiona on, että Suomi on vahva demokratia, jossa kansalaisten yleinen luottamus julkisiin instituutioihin on korkealla. Kansalaisten luottamuksen ylläpitämisen eteen tehdään töitä vakaasti ja pitkäjänteisesti. Hallitus tukee saamelaisten oikeuksia ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Hallitus edistää rakentavaa vuoropuhelua ja yhteistyötä saamelaisten kanssa.

Tässä periaatepäätöksessä määritetään keskeisiä tavoitteita ja toimenpiteitä demokratian ja osallistumisen edistämiseksi pääministeri Petteri Orpon hallituskaudella. Hallitusohjelman linjausten mukaan hallitus valmistelee ja toimeenpanee kansallisen ohjelman demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Demokratiaohjelman erityisenä tavoitteena on hallitusohjelman mukaisesti äänestysaktiivisuuden edistäminen ja lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen, sekä demokratia- ja ihmis-oikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kehittäminen. Lisäksi ohjelmalla on tarkoitus edistää nuorten osallisuutta ja alueellista yhdenvertaisuutta muun muassa vahvistamalla nuorisovaltuustojen asemaa kunnissa ja hyvinvointialueilla. Hallitusohjelman mukaan ohjelmalla myös vahvistetaan hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa jo lapsesta lähtien perustuslaillinen mielipide- ja sananvapaus turvaten. Lisäksi hallitusohjelmassa linjataan, että paikalliseen kansanvaltaan turvautuen hallitus vauhdittaa hallittua kehitystä kohti luovempaa ja dynaamisempaa paikallishallintoa ja varmistaa lähidemokratian toteutumisen. Tavoitteina ovat alueen asukkaille ja yrityksille veto- ja pitovoimaiset kasvuyhteisöt sekä demokratian, osallisuuden ja tasa-arvoisuuden vahvistaminen. Tavoitteeksi asetetaan lisäksi, että hallinto toimii avoimesti ja vuorovaikutteisesti, mikä vahvistaa luottamusta julkisen vallan toimijoihin.

Käsillä oleva demokratiaohjelma on luonteeltaan poikkihallinnollinen ja siinä linjataan tavoitteista ja keskeisistä toimenpiteistä demokratian ja osallistumisen edistämiseksi useiden eri ministeriöiden toimialoilla hallitusohjelmakirjausten mukaisesti. Demokratiaohjelmaan ei ole sisällytetty kaikkia hallituksen toimenpiteitä demokratian edistämiseksi, vaan käsillä olevan ohjelman lisäksi hallitus valmistelee myös muita suomalaisen demokratian kannalta keskeisiä toimenpiteitä, jotka liittyvät muiden muassa vaalijärjestelmän parantamiseen, aloite- ja kuulemisjärjestelmien kehittämiseen, kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten parantamiseen, syrjinnän torjuntaan ja yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä julkisuussääntelyn ajantasaisuutensaamiseen. Lisäksi hallitusohjelman mukaisesti valmistellaan toimenpiteitä vaali- ja puoluerahoituksen sääntelyyn, äänestämisen ja vaalien käytäntöjen kehittämiseen sekä vaalien turvallisuuteen liittyen, ja selvitetään päätöksenteon päällekkäisyyksiä sekä kehitetään oikeusjärjestelmää. Ohjelmansa mukaisesti hallitus on antanut eduskunnalle esityksensä saamelaiskäräjästä annetun lain ja rikoslain 40 luvun 11 §:n muuttamisesta.

Linjatessaan avaintavoitteitaan kuluvalle EU-vaalikaudelle (2024–2029) hallitus on pitänyt tärkeänä, että perusoikeus- ja demokratiapolitiikan pitkäjänteistä kehitystyötä EU:ssa jatketaan.⁶ Kansainvälisessä yhteistyössä hallitus korostaa toimintaa, jonka perustana ovat demokratia, oikeusvaltioperiaate, ihmisoikeudet, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.⁷

Lasten ja nuorten viestejä päättäjille⁸

- **Vaikuttamismahdollisuudet ja vuoropuhelu:** Nuoret haluavat, että heidän äänensä otetaan vakavasti, ja että heillä on konkreettisia mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon. He toivovat suoraa vuoropuhelua päättäjien kanssa esimerkiksi kouluvierailujen kautta.
- **Äänestämisen ja osallistumisen tärkeys:** Nuoret kaipaavat selkeää tietoa äänestämisestä, yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja kansalaisoikeuksista, erityisesti sosiaalisen median kautta. Vaaliviestinnässä tulisi käsitellä enemmän nuoria koskettavia aiheita.
- **Mielenterveys ja turvallisuus:** Nuoret korostavat mielenterveyspalveluiden saatavuutta ja kiusaamisen ehkäisyä. He toivovat säännöllisiä mielenterveystarkastuksia ja tehokkaampia toimia kiusaamisen ja väkivallan ehkäisemiseksi.
- **Koulun olosuhteet ja vapaa-ajan mahdollisuudet:** Nuoret haluavat parannuksia koulun olosuhteisiin sekä lisää nuorisotiloja, jotka olisivat avoinna iltaisin.

6 Valtioneuvoston kanslia (2024).

7 Valtioneuvosto (2024a & 2024b).

8 Oikeusministeriö (2024d). Oikeusministeriö kuuli osana demokratiaohjelman valmistelua lasten ja nuorten näkemyksiä keinoista, joilla he voivat osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa. Näkemyksiä kerättiin Erätauko-keskustelujen ja Digiraadin avulla 29.10.–21.11.2024 välisenä aikana.

2 Tilannekuva

Tässä luvussa esitetään tiivis katsaus demokratian tilanteeseen Suomessa ja kansainvälisesti sekä kuvataan, miten demokratiapolitiikkaa on kansallisesti ja Euroopan unionissa kehitetty ja painotettu viime vuosikymmenten aikana, ja miten Suomi osallistuu kansainväliseen demokratiayhteistyöhön. Tässä esitetty tiivis tilannekuva perustuu tausta-aineistossa esitettävään yksityiskohtaiseen kuvaukseen demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa, erityisesti käsillä olevan demokratiaohjelman painopistealueiden näkökulmasta. Tausta-aineistossa kuvataan myös demokratiapolitiikan tilaa Suomessa ja Euroopan unionissa, pääministeri Petteri Orpon hallituksen demokratiapoliittiset linjaukset ja toimenpiteet, muiden politiikkasektorien ja -ohjelmien sekä valtioneuvoston strategioiden yhteydet demokratiaohjelmaan ja Suomen kansainvälisen demokratiayhteistyön painopisteet.

Demokratian tila kansainvälisesti tarkasteltuna on heikentynyt viimeisten 15–20 vuoden aikana. Koko maailman mittakaavassa demokraattisten yhteiskuntien määrä on laskenut vuoden 1989 tasolle. Poliittista järjestelmää kohtaan koettu luottamus on globaalitasolla vähentynyt, entistä autoritaarisempien hallintomuotojen vetovoima on kasvanut, politiikka on elitisoitunut, ihmisten poliittinen lukutaito on huonontunut ja päätöksenteon yhteisiä pelisääntöjä haastetaan. Demokraattisten yhteiskuntien instituutioihin ja järjestelmiin kohdistuu aiempaa voimakkaampaa informaatio- ja hybrdivaikuttamista, joka uhkaa horjuttaa niiden legitimitettiä ja toimintakykyä.⁹

Suomi – muiden Pohjoismaiden rinnalla – on pärjännyt hyvin kansainvälisissä demokratia- ja oikeusvaltiovertailuissa. Suomessa on vapaat ja oikeudenmukaiset vaalit, vahva monipuoluejärjestelmä ja riippumaton oikeuslaitos. Korruptio on vähäistä ja sanan-, uskonnon- ja yhdistymisvapauksia kunnioitetaan. Suomalaisen demokratian haasteita ovat kuitenkin osallistumisen eriarvoistuminen ja kasautuminen varhaisesta iästä lähtien. Myös äänestysaktiivisuus eriytyy esimerkiksi sosioekonomisen aseman, kielen ja sukupuolen mukaan ja eri väestöryhmien ja alueiden väliset erot koetussa luottamuksessa ovat lisääntymässä. Kyberuhkien, mis- ja disinformaation ja informaatiovaikuttamisen riskit kasvavat. Poliittinen

9 Esim. Euroopan neuvosto (2021); Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020a); OECD (2024).

vastakkainasettelu on vahvistunut ja keskustelukulttuuri kärjistynyt. Viranhaltijoihin, päättäjiin, toimittajiin, tutkijoihin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoihin kohdistuva järjestelmällinen häirintä on lisääntynyt ja yhteiskunnallisen keskustelun ja sananvapauden monimuotoisuus on kaventunut. Hyvinvointialueuudistuksen myötä alueellinen ja paikallinen demokratia on muutoksessa ja kansalaisosallistuminen näyttäytyy monin paikoin irrallisena päätöksenteosta ja johtamisesta. Lisäksi kansalaisyhteiskunnan taloudelliset toimintamahdollisuudet ovat muuttuneet julkisen talouden tilasta johtuen ja koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksessa on havaittu eriytymiskehitystä.¹⁰

Suomessa demokrationpolitiikkaa on kehitetty johdonmukaisesti koko 2000-luvun ajan. Kansallisen demokrationpolitiikan painopisteitä ovat aiempina vuosina olleet muun muassa aktiivinen kansalaisuus ja kansalaisten osallistuminen, kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset sekä edustuksellisen demokration toimivuus ja verkkodemokratia. 2010-luvulla demokrationpolitiikassa painottuivat yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet ja uudet osallistumistavat, kunta- ja aluedemokratia, avoin hallinto ja kuuleminen, järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytykset, demokrationkasvatus sekä yhteiskunnallinen toimintaympäristö ja keskusteluilmapiiri. 2020-luvulla demokrationpolitiikassa on korostettu aiempaa enemmän vaalijärjestelmän toimivuutta ja turvallisuutta sekä kansainvälisen demokration työn merkitystä. Pääministeri Orpon hallitusohjelma sisältää useita demokration edistämiseen liittyviä linjauksia, jotka liittyvät käsillä olevan demokrationohjelman lisäksi muiden muassa kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten, vaalijärjestelmän sekä aloite- ja kuulemisjärjestelmien kehittämiseen, avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen sekä vaalien turvallisuuteen.¹¹

Demokration edistäminen on viime vuosien aikana noussut vahvasti esille myös Euroopan unionin agendalla. Komissio julkaisi vuonna 2020 Euroopan demokrationtoimintasuunnitelman vapaiden ja rehellisten vaalien edistämiseksi, tiedotusvälineiden vapauden vahvistamiseksi sekä disinformaation torjumiseksi. Toimintaohjelman syventämiseksi komissio julkaisi joulukuussa 2023 demokration puolustuspaketin, jonka avulla pyritään torjumaan ulkomaisen sekaantumisen uhkaa lisäämällä avoimuutta ja samalla edistämään kansalaisvaikuttamista ja kansalaisten osallistumista. Komission vuosien 2024–2029 toimintapolitiikan keskiössä

10 Esim. International IDEA (2023 & 2024); Freedom House (2024); World Justice Project (2023); Grönlund & Wass (2016); Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020b); Kestilä-Kekkonen, Rapeli & Söderlund (2024); Ruuskanen & al. (2020); Gretscher & al. (2023); Paananen & al. (2024); Sinkkonen & al. (2024); Tiensuu & Jäntti (2023); Jäntti & Kurkela 2021; Jäntti & al. (2023); Kurkela & al. (2024).

11 Esim. Oikeusministeriö (2003, 2010, 2014, 2017, 2022); Valtioneuvosto (2023).

ovat puolustus, turvallisuus, kestävä vauraus, demokratia ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Demokratian suojelemiseksi komissio aikoo ehdottaa muun muassa uutta Demokratian kilpi -hanketta. EU:n digi-, data- ja kybersääntelyn toimeenpanon merkitys demokratialle on keskeistä, ja digitalisaation ja tekoälyn kehityksen vaikutuksista esimerkiksi vaaleihin on noussut yhdeksi kansainvälisen agendan tärkeäksi teemaksi. Demokratian kriisinkestävyyttä vahvistetaan. Uusi komissio tulee panostamaan myös kansalaisten osallistumiseen muun muassa eurooppalaisten kansalaispaneelien avulla ja kansalaisyhteiskuntayhteistyön kautta. Myös EU:n vaalilainsäädäntöä, Euroopan tason poliittisia puolueita ja säätiöitä koskevaa lainsäädäntöä uudistetaan ja EU-rahoitusta suunnataan demokratian edistämiseen. EU:n strategioissa ja päätöslauselmissa on myös korostettu tarvetta vahvistaa lasten ja nuorten osallistumista päätöksentekoon sekä tarvetta tunnistaa uusia nuorille sopivia viestintä- ja vuorovaikutusvälineitä.¹²

Suomen kansainvälinen toiminta demokratian edistämiseksi perustuu laajaan demokratianäkemykseen, jossa ihmisoikeudet, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toistaan riippuvaisina demokratian elementteinä. Euroopan unionin jäsenvaltiona Suomi edistää ihmisoikeuksia, demokratiaa ja oikeusvaltiokehitystä sekä EU:n sisällä että osana unionin ulkosuhdetoimintaa. Suomi toimii Yhdistyneiden kansakuntien, Euroopan neuvoston, OECD:n, Pohjoismaiden ministerineuvoston ja Etyjin toimielimissä perus- ja ihmisoikeuksien sekä -vapauksien ja demokratian kunnioittamiseksi. Suomi tekee kansainvälistä demokratiayhteistyötä myös Kansainvälisen demokratia- ja vaaliapuinstituutin (IDEA) sekä Demokratioiden yhteisön (Community of Democracies) kautta. Suomen kehitysyhteistyömäärärahoilla edesautetaan suomalaisen kokemuksen ja asiantuntemuksen hyödyntämistä EU:n jäsenyyttä hakeneiden sekä kehittyvien maiden demokratia- ja oikeusvaltiokehityksessä.¹³

12 Esim. Euroopan komissio (2020, 2021, 2023c, 2024); Euroopan unioni (2018); Euroopan parlamentti (2021).

13 Esim. [Agenda 2030 kestävän kehityksen tavoitteet - Ulkoministeriö \(um.fi\)](#)

3 Keskeiset linjaukset ja toimenpiteet demokratian ja osallistumisen edistämiseksi vuosina 2025–2027

Demokratiapolitiikkaa toimeenpannaan Suomessa lukuisin eri toimenpitein, jotka liittyvät muun muassa vaaleihin ja vaalijärjestelmään, edustukselliseen ja suoraan demokratiaan, kansalaisyhteiskuntaan tai hallinnon avoimuuteen. Demokratiapolitiikka myös kytkeytyy läheisesti moniin muihin politiikan aloihin.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa¹⁴ linjataan käsillä olevan kansallisen demokratiaohjelman valmistelusta ja toimeenpanosta. Demokratiaohjelmassa erityisenä tavoitteena hallitusohjelman mukaisesti on äänestysaktiivisuuden edistäminen sekä lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen. Ohjelmalla on tarkoitus kehittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä sekä vahvistaa hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa jo lapsesta lähtien perustuslaillinen sanan- ja mielipiteenvapaus turvaten. Tavoitteena on lisäksi edistää nuorten osallisuutta ja alueellista yhdenvertaisuutta muun muassa vahvistamalla nuorisovaltuustojen asemaa kunnissa ja hyvinvointialueilla. Hallitusohjelmassa linjataan myös, että paikalliseen kansanvaltaan turvautuen hallitus vauhdittaa hallittua kehitystä kohti luovempaa ja dynaamisempaa paikallishallintoa ja varmistaa lähidemokratian toteutumisen. Tavoitteina ovat alueen asukkaille demokratian, osallisuuden ja tasa-arvoisuuden vahvistaminen.

Tässä luvussa esitetään strategisen tason tavoitelinjaukset ja keskeiset toimenpiteet, joilla pääministeri Petteri Orpon hallitus toimeenpanee hallitusohjelmaan kirjattuja linjauksia demokratian ja osallistumisen edistämiseksi vuosina 2025–2027. Toimenpiteitä tarkennetaan muun muassa vastuutahojen ja aikataulun osalta toimeenpanosuunnitelmassa, joka laaditaan käsillä olevan valtioneuvoston periaatepäätöksen hyväksymisen jälkeen. Demokratiaohjelman toimenpiteet sovitetaan yhteen valtioneuvoston muiden, demokratian ja osallistumisen kannalta relevanttien politiikka- ja toimenpideohjelmien ja strategioiden kanssa.

14 Valtioneuvosto (2023).

Demokratiaohjelman puitteissa on tarkoitus kehittää ensisijaisesti julkishallinnon toimia. Valtionhallinnon lisäksi demokratian ja osallistumisen edistämistyöhön tarvitaan mukaan paikallisen ja alueellisen tason toimijat eli kunnat, hyvinvointialueet ja muut viranomaiset. Yhteistyötä tehdään ohjelman toimeenpanon aikana laajasti yhteiskunnan eri toimijoiden, kuten kansalaisyhteiskunnan ja tutkimuslaitosten kanssa.

Demokratiaohjelman tavoitelinjaukset ja keskeiset toimenpiteet perustuvat kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten ja Euroopan komission, unionin ja parlamentin antamiin suosituksiin, eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausuntoihin ja kannanottoihin, akateemiseen tutkimustietoon, edellisten hallituskausien aikana tehdyn demokratiatyön arviointiin ja sidosryhmiltä saatuun palautteeseen.

3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Euroopan komissio antoi vuonna 2023 suosituksen osallistavista ja kestävästä vaaliprosesseista unionissa sekä Euroopan parlamentin vaalien eurooppalaisen luonteen korostamisesta ja vaalimenettelyn tehostamisesta¹⁵. Äänestysaktiivisuuden ja osallistavuuden tukemiseen liittyvät suositukset koskevat muun muassa uudenaisten äänestysmenetelmien käyttöönottoa ja niistä tiedottamista, eri väestöryhmien tarpeisiin vastaavaa viestintätoimintaa, toimenpiteitä, joilla tuetaan sukupuolten tasa-arvoa vaaleihin osallistumisessa ja vaaliviranomaisten hallintoelimissä sekä vammaisten henkilöiden vaalioikeuksien ja vaaliprosessiin osallistumisen turvaamista.

Euroopan neuvosto kehottaa vuosina 2018 ja 2022 antamissaan suosituksissa¹⁶ jäsenmaitaan kehittämään vaaliviestintää ja äänestämisen tapoja sekä vahvistamaan nuorten demokraattista osallistumista muun muassa tukemalla heidän kasvamistaan aktiivisiksi kansalaisiksi ja panostamalla nuorten demokratiataitojen lisäämiseen, kehittämään osallistavia ympäristöjä demokraattisen kulttuurin omaksumisen mahdollistamiseksi sekä käymään avointa ja jäsenneltyä vuoropuhelua nuorten kanssa ja luomaan edellytykset nuorten mahdollisimman laajalle poliittiselle osallistumiselle.

¹⁵ Euroopan komissio (2023a).

¹⁶ Euroopan neuvosto (2018b ja 2022).

Demokratiaohjelman valmistelun yhteydessä järjestetyissä kuulemisissa lapset ja nuoret toivat esiin, että tulisi löytää oikeat kanavat, joilla nuoria aktivoidaan äänestämään ja osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Monille nuorille ei ole selvää, mistä eri vaaleissa äänestetään. Vaalipaneeleissa ja muussa vaaliviestinnässä pitäisi olla myös enemmän nuoria koskettavia aiheita.¹⁷

Tämän aihepiirin osalta demokratiaohjelman toimenpiteet suunnitellaan ja toteutetaan koordinoitusti eräitä äänestämiseen ja vaaleihin liittyviä käytäntöjä tarkastelevan parlamentaarisen työryhmän työskentelyn kanssa.¹⁸ Työryhmän tehtävänä on antaa esityksensä mm. äänestyspaikkojen ja valtuustosalien esteettömyyden varmistamiseksi.

Tavoitelinjaus 1

Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien, sukupuolten ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys. Keskeisiä toimenpiteitä ovat ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä, äänestämisen ja äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen ja kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä ja erilaisilla alueilla asuvia äänestyspaikkojen sijoittelussa sekä yhteistyö kansalaisjärjestöjen, uskonnollisten yhteisöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien ja haavoittuvassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

¹⁷ Oikeusministeriö (2024d).

¹⁸ Parlamentaarinen työryhmä kehittämään eräitä äänestämiseen ja vaaleihin liittyviä käytäntöjä <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM137:00/2023>.

Tavoitelinjaus 2

Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä. Keskeisiä toimenpiteitä ovat yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, varhaiskasvatuksen, koulujen, oppilaitosten ja kansalaisjärjestöjen kesken sekä lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Käsillä olevassa demokratiaohjelmassa lasten ja nuorten osallisuudella viitataan heidän mahdollisuuksiinsa osallistua päätöksentekoprosesseihin ja vaikuttaa yhteisössä tehtäviin päätöksiin sekä kokemukseensa tulla kuulluiksi¹⁹.

YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi vuonna 2023 Suomelle suosituksia liittyen lapsen oikeuksien toteutumiseen.²⁰ Komitea suosittelee muun muassa, että lapsen oikeus osallistua yhteiskuntaan, erityisesti paikalliseen päätöksentekoon, turvataan asianmukaisilla politiikoilla ja rakenteilla, kuten nuorisovaltuustoilla. Komitea kehottaa vahvistamaan toimenpiteitä, joilla edistetään kaikkien, myös muita heikommassa asemassa olevien lasten merkityksellistä ja vaikuttavaa osallistumista perheensä, yhteisönsä ja koulunsa piirissä, ja ottamaan lapset mukaan kaikkeen päätöksentekoon heitä koskevista asioista niin paikallisesti kuin valtakunnallisesti sekä huomioiden digitaalisen toimintaympäristön. Lisäksi komitea suosittelee tehostamaan lasten parissa työskentelevien ammattilaisten järjestelmällistä koulutusta lapsen oikeudesta tulla kuulluksi ja saada näkemyksensä otetuksi huomioon ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.

Euroopan neuvosto on viime vuosikymmeninä antanut useita suosituksia lasten ja nuorten demokraattisen osallistumisen vahvistamiseksi sekä lasten ja nuorten kuulemisen integroimiseksi osaksi lainsäädäntöprosesseja ja poliittista

¹⁹ Esim. Gretschel (2002); nuoretjaosallisuus.fi.

²⁰ Yhdistyneet kansakunnat (YK) (2023); ks. myös Ulkoministeriö (2024).

päätöksentekoa²¹. OECD puolestaan on suosittanut jäsenvaltioita vahvistamaan nuorten luottamusta hallintoa kohtaan luomalla asianmukaiset oikeudelliset, institutionaaliset ja hallinnolliset puitteet nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen edistämiseksi²².

Lasten oikeuksia koskevassa EU:n strategiassa, Euroopan unionin nuorisostrategiassa ja Euroopan parlamentin päätöslauselmassa jäsenvaltioita kehoitetaan kannustamaan lapsia ja nuoria osallistumaan demokratian toteuttamiseen unionissa, jotta heidän pitkäaikaista osallistumistaan eurooppalaisiin demokratioihin aktiivisina kansalaisina ja positiivisen muutoksen aikaansaajina voidaan tukea. Myös komission vuonna 2023 antamissa suosituksissa lasten ja nuorten osallistumisen tukeminen on nostettu yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi.²³

Demokratiaohjelman valmistelun aikana järjestetyissä kuulemisissa lapset ja nuoret korostivat tiedon saavutettavuutta. Nuoret toivovat enemmän tietoa vaikuttamismahdollisuuksista ja kansalaisoikeuksista, erityisesti sosiaalisen median kautta. He haluavat, että myös heidän äänensä kuuluu, joilla ei ole äänioikeutta. Päätöksenteossa tulisi kuunnella myös lasten ja nuorten mielipiteitä ja vammaisten äänen tulisi kuulua paremmin yhteiskunnassa. Nuoret haluavat, että heidän äänensä ja mielipiteensä otetaan vakavasti ja että heillä on konkreettisia mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon. Oppilaskunnille toivotaan enemmän päätösvaltaa.²⁴

Tämän aihepiirin osalta demokratiaohjelman toimenpiteet suunnitellaan ja toteutetaan koordinoitusti kansallisen lapsistrategian ja valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman toimeenpanon kanssa.

21 Esim. Euroopan neuvosto (2004, 2006, 2012a, 2016, 2022 ja 2023).

22 OECD (2022).

23 Euroopan komissio (2021); Euroopan unioni (2018); Euroopan parlamentti (2021); Euroopan komissio (2023 a ja b).

24 Oikeusministeriö (2024d).

Tavoitelinjaus 3

Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten²⁵ parissa työskentelevien toimijoiden kanssa. Keskeisiä toimenpiteitä ovat kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta sekä tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

Tavoitelinjaus 4

Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemistä heitä itseään koskevissa asioissa. Keskeisiä toimenpiteitä ovat lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä, viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen, jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa, hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen, osallistumis- ja kuulemistoitimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

25 Tässä periaatepäätöksessä ”haavoittuvassa asemassa olevilla lapsilla ja nuorilla” viitataan niihin lapsiin ja nuoriin, jotka ovat heikommassa asemassa muihin lapsiin ja nuoriin nähden. Haavoittuvuus voi liittyä esimerkiksi perheen heikkoon taloudelliseen tilanteeseen, vammaisuuteen, turvapaikanhakuun tai pakolaisuuteen. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat myös lastensuojelun sijaishuollossa olevat, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat, toimintarajoitteiset, etnisiin vähemmistöihin kuuluvat ja vieraita kieliä puhuvat lapset ja nuoret. Ks. esim. [Unicefin Lapsiystävällinen kunta-malli](#) ja [Terveiden ja hyvinvoinnin laitos: Haavoittuvat ryhmät](#).

3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

YK ja Euroopan neuvosto ovat antaneet lukuisia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta²⁶ koskevia julistuksia, suosituksia ja viitekehyksen, joissa jäsenvaltioita kehoitetaan turvaamaan laadukas ja kattava, demokraattista osallistumista ja ihmisoikeuksia käsittelevä kasvatusta ja opetus kaikille.²⁷ Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksella voidaan tukea myös YK:n Agenda2030-toimintaohjelman²⁸ tavoitteiden toteutumista.

EU:n koulutus-, kulttuuri- ja nuorisoneuvosto hyväksyi marraskuussa 2023 päätelmät koulutuksen vaikutuksesta yhteisten eurooppalaisten arvojen ja demokraattisen kansalaisuuden vahvistamiseen²⁹. Päätelmissä jäsenmaita kehoitetaan edistämään yhteisiä eurooppalaisia arvoja ja demokraattista kansalaisuutta kaikilla koulutuksen tasoilla ja muodoissa, ja erityisesti edistämään kansalaiskasvatusta ja vahvistamaan identiteettikäsitystä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta paikallisella, alueellisella, kansallisella ja EU:n tasolla. Jäsenmaita kehoitetaan lisäksi muun muassa edistämään medialukutaitoa, auttamaan EU:hun vasta saapuneita kehittämään osaamista aktiivista osallistumista varten sekä edistämään lasten ja nuorten oikeutta tulla kuulluiksi ja varmistamaan, että oppimisympäristöt ovat turvallisia ja osallistavia.

Pohjoismaiden ministerineuvoston koulutus-, tutkimus- ja kielialan yhteistyöohjelman³⁰ 2025–2030 yhtenä keskeisenä tavoitteena on vahvistaa Pohjoismaiden väestön demokratiataitoja, kriittistä ajattelua, digitaalista osaamista ja kykyä suunnistaa uudessa media- ja informaatiotodellisuudessa.

26 Tässä yhteydessä käsiteparilla ”demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta” viitataan koulutukseen, kasvatukseen, opetukseen ja tiedotukseen, joka yhtäältä tähtää ihmisoikeuksien ja perusvapauksien maailmanlaajuiseen kunnioitukseen ja noudattamiseen ja joka siten ehkäisee ihmisoikeusloukkauksia, ja joka toisaalta pyrkii kasvattamaan kansalaisista demokraattisen yhteiskunnan jäseniä. Demokratiakasvatuksella ja ihmisoikeuskasvatuksella on tavoitteidensa ja sisältöjensä osalta paljon yhteistä mm. kansainvälisyys-, globaali-, rauhan- ja kansalaiskasvatuksen käsitteiden kanssa.

27 Esim. Yhdistyneet kansakunnat (2011, 2024); Euroopan neuvosto (2010, 2012b, 2018a).

28 Yhdistyneet kansakunnat (2015).

29 Euroopan unioni (2023).

30 Pohjoismaiden ministerineuvosto (2024).

Perustuslakivaliokunta linjasi vuonna 2017 lausunnoissaan opettajien demokratia-, perus- ja ihmisoikeusosaamisen erityisestä tärkeydestä. Valiokunnan mukaan demokratiakasvatusta tulee sisältyä opettajankoulutukseen ja täydennyskoulutukseen.³¹ Sivistysvaliokunta puolestaan on useasti korostanut, että medialukutaito on keskeinen keino vahvistaa yhteiskunnan turvallisuutta ja toimivaa demokratiaa, ja että medialukutaitojen edistäminen luo pohjaa koko yhteiskunnan kriisinsietokyvylle³².

Eduskunnan sivistysvaliokunnan aloitteesta vuonna 2021 julkaistu Kansallinen lukutaitostrategia 2030³³ sisältää konkreettisia tavoitteita ja toimenpiteitä kaikenikäisten monipuolisen lukutaidon vahvistamiseksi. Monipuolinen lukutaito on turvallisen yhteiskunnan, toimivan demokratian ja tasa-arvon perusta. Kansallisen lukutaitostrategian tavoitteena on vahva, monipuolinen ja osallistava lukemisen kulttuuri. Strategiassa lukutaito määritellään monilukutaidoksi, joka sisältää kaikenlaisten tekstien lukemisen ja tuottamisen taidot perinteisistä kirjoitetuista teksteistä audiovisuaalisiin materiaaleihin.

Koulujen ja oppilaitosten rinnalla demokratiakasvattajina sekä monilukutaidon³⁴, ml. medialukutaidon kasvattajina toimii laaja joukko yhteiskunnan eri toimijoita, jotka tavoittavat läpileikkaavasti eri ikä- ja väestöryhmiä. Näitä ovat muiden muassa kotoutumisen, siviilipalveluskoulutuksen ja varusmiespalveluksen järjestämisestä vastaavat viranomaiset sekä kuntien nuorisotyö, yleiset kirjastot, kansalaisjärjestöt ja vapaan sivistystyön kenttä.

Tämän aihepiirin osalta demokratiaohjelman toimenpiteet suunnitellaan ja toteutetaan koordinoitusti kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman sekä kansallisten mediakasvatuslinjausten toimeenpanon kanssa.

31 Eduskunta (2017a, 2017b).

32 Esim. Eduskunta (2020, 2021, 2022).

33 Opetushallitus (2021).

34 Monilukutaidolla tarkoitetaan ”erilaisten tekstien sujuvaa lukemista, ymmärtämistä ja tulkintaa sekä niiden tuottamista ja arvottamista. Tekstikäsitys taustalla on laaja: monimuotoiset tekstit voivat olla kirjoitettuja tai puhuttuja tai sisältää graafeja, merkkejä, kuvaa tai ääntä tai niiden yhdistelmiä yhdistettyjä staattiseen tai liikkuvaan kuvaan. Oppilasta ympäröivät tekstit ovat yhä useammin digitaalisia. Ne ovat älylaitteiden ja nopean tiedonsiirron vuoksi saatavilla koko ajan. Monilukutaito on kimppu erilaisia kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa kehittäviä tekstitaitoja, jotka auttavat oppilasta hallitsemaan tekstimaailmaa. Monilukutaitoa on myös eri tiedonalojen kielten ja tekstitaitojen käyttäminen.” (Lähde: oph.fi)

Tavoitelinjaus 5

Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja vapaassa sivistystyössä elinikäisen oppimisen periaatteiden mukaisesti ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaä sekä yhteyksiä monilukutaitoon, ml. mediakasvatus. Keskeisiä toimenpiteitä ovat demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa, sekä mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, varhaiskasvatussuunnitelmien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen tavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

Tavoitelinjaus 6

Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti. Keskeisiä toimenpiteitä ovat jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja vapaaseen sivistystyöhön sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten yleisten kirjastojen, kansalaisjärjestöjen, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

Tavoitelinjaus 7

Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Keskeisiä toimenpiteitä ovat siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Euroopan neuvoston vuonna 2023 antamassa suosituksessa deliberatiivisesta eli puntaroivasta demokratiasta³⁵ kehoitetaan jäsenmaiden hallituksia ottamaan edustuksellisen demokratian rinnalle ja päätöksenteon tueksi puntaroivan demokratian menetelmiä, kuten kansalaiskeskusteluja, -paneeleja ja -raateja. Suosituksessa myös esitetään deliberatiivisen demokratian toteuttamisen periaatteet, jotka liittyvät muun muassa oikeudelliseen kehykseen, toimeksiannon ja suunnittelun selkeyteen, vastuuvollisuuteen ja ammattitaitoiseen fasilitointiin. YK:n ja Euroopan neuvoston Suomelle antamissa suosituksissa³⁶ on lisäksi korostettu valtion ja johtavien poliitikkojen roolia myönteisen keskustelukulttuurin luomiseksi ja eri väestöryhmien välisen vuoropuhelun vahvistamiseksi. Kansainvälisessä yleisten kirjastojen kehittämistä koskevassa julistuksessa³⁷ korostetaan kirjastojen keskeistä roolia muun muassa tiedon vaihtamisen sekä kansalaisaktiivisuuden edistämisen kannalta.

Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamien hankkeiden vuonna 2021 julkaistuissa politiikkasuosituksissa³⁸ painotetaan, että ”polarisaation ehkäisemiseksi erilaisia ihmisiä ja ryhmiä olisi tuotava yhteen kuulemaan toista osapuolta rakentavassa ja toista kunnioittavassa ilmapiirissä”. Ratkaisuna polarisaation

35 Euroopan neuvosto (2023a).

36 Yhdistyneet kansakunnat (YK) (2017); Euroopan neuvosto (2019); Yhdistyneet kansakunnat (YK) (2023).

37 Krass & al. (2022).

38 Värttö, M. & al. (2021).

ehkäisemiseen ja keskustelukulttuurin parantamiseen esitetään puntaroivia kansalaiskeskusteluja, yhteistoiminnallisia menetelmiä sekä sovittelujournalismia. Myös Sitra on korostanut, että yhteiskunnallisissa haasteissa ja jännitteisissä tilanteissa on erityisen tärkeää tehdä tilaa dialogille ja puntaroivalle keskustelulle³⁹.

Rakentavan keskustelukulttuurin käymistä ja erilaisten mielipiteiden kunnioittamista on tärkeä opetella jo lapsesta lähtien. Euroopan neuvoston Demokraattisen kulttuurin kompetenssit -viitekehyksen⁴⁰ mukaan koulutusjärjestelmien, oppilaitosten ja korkeakoulujen yksi keskeinen tehtävä on oppijoiden valmistaminen demokraattiseen kansalaisuuteen. Viitekehyksen mukaan tärkeitä, opittavia demokratiataitoja ovat muun muassa kuuntelu- ja havainnointitaidot, empatia, yhteistyö- ja konfliktinratkaisutaidot.

Demokratiaohjelman valmistelun aikana järjestetyissä kuulemisissa lapset ja nuoret peräänkuuluttivat suoraa vuoropuhelua päättäjien kanssa. Nuoret toivovat, että päättäjät keskustelisivat suoraan heidän kanssaan esimerkiksi kouluvierailujen tai erilaisten tilaisuuksien kautta. Tämä auttaisi heitä ilmaisemaan ajatuksiaan ja tuntemaan itsensä tärkeiksi.⁴¹

Tämän aihepiirin osalta demokratiaohjelman toimenpiteet suunnitellaan ja toteutetaan koordinoitusti valtioneuvoston Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen Suomessa -toimenpideohjelman toimeenpanon kanssa.

39 Alhanen, K. & Henttonen, E. (2022).

40 Euroopan neuvosto (2018a).

41 Oikeusministeriö (2024d).

Tavoitelinjaus 8

Parannamme monikanavaisia osallistumisen, vaikuttamisen ja vuoropuhelun mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten sekä alkuperäiskansa saamelaisten erilaiset osallistumisen edellytykset huomioon ottaen. Keskeisiä toimenpiteitä ovat uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen, jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen, yleisten kirjastojen roolin vahvistaminen kansalaisyhteiskunnan vuoropuhelun rakenteena, digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen, hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Tavoitelinjaus 9

Tuemme puntaroivan demokratian⁴² mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla. Keskeisiä toimenpiteitä ovat esimerkiksi kansalaisraatien tai -paneelien sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia, kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen, paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti sekä eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

42 Puntaroiva demokratia tarkoittaa päätöksentekoa, jossa kansalaiset osallistuvat syvälyiseen keskusteluun ennen päätösten tekemistä. Tavoitteena on tuottaa hyvin perusteltuja mielipiteitä ja vähentää poliittista polarisaatiota. Ks. esim. sitra.fi; Setälä & al. (2022).

3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Euroopan neuvosto on suositellut jäsenmailleen, että ne parantaisivat paikallista osallistumista koskevia lainsäädännöllisiä puitteitaan sekä varmistaisivat, että kansalliset lait ja asetukset mahdollistavat paikallis- ja alueviranomaisille monipuolisten osallistumisen menetelmien käytön.⁴³

Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittaman PALO-tutkimushankkeen vuonna 2019 laatimissa politiikkasuosituksissa tuodaan esiin, että uusia osallistumiskanavia tarjoamalla voitaisiin lisätä kuntalaisten kokemusta päätöksenteon oikeudenmukaisuudesta. Päätöksentekoon osallistuminen vahvistaisi myös asukkaiden demokratiataitoja ja ymmärrystä päätöksenteon vaativuudesta. Paikallisella tasolla osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien on todettu olevan yhteydessä myös luottamukseen poliittista järjestelmää kohtaan sekä myönteiseen käsitykseen omista vaikutusmahdollisuuksista.⁴⁴

Hyvinvointialueiden rakenteiden pitää tukea monipuolisia ja innostavia vaikuttamisen tapoja. Kaikille pitäisi löytyä itselle sopiva tapa osallistua päätöksentekoon⁴⁵. Tämä edellyttää, että osallistumistapojen suunnittelussa huomioidaan erilaisten kohderyhmien tarpeet. Suuri osa suomalaisista haluaisi osallistua kevyesti mobiililaitteiden avulla, joten on tärkeää tunnistaa kevytvaikuttamiseen sopivia aiheita ja ottaa käyttöön ketteriä digitaalisen osallistumisen välineitä.

Ollakseen vaikuttavaa osallistumisen tulee kuitenkin kytkeytyä päätöksentekoon ja sen valmisteluun osana kuntien ja hyvinvointialueiden prosesseja. Tämä edellyttää muun muassa osallistumisen oikea-aikaisuutta sekä riittävää tietoa käsiteltävänä olevasta asiasta. Tärkeänä lähtökohtana osallistumisen on kohdennuttava sisällöllisesti merkittäviin kysymyksiin. Tämä lisää sekä motivaatiota osallistumiseen että sen tuotosten merkittävyyttä.

Demokratia on paitsi poliittinen järjestelmä, myös elämäntapa, jota voidaan vahvistaa kaikessa arjen toiminnassa. Julkisten palvelujen tulee tarjota ihmiselle kokemus yhteiskunnasta, jossa jokaisen asia on tärkeä, ja jossa tilanteita ratkotaan yhdessä kaikkia osapuolia kunnioittaen ja kuunnellen.

43 Esim. Euroopan neuvosto (2018b).

44 Rapeli, L.; Jäske, M.; Värttö, M. ja Kulha, K. (2019).

45 Jämsén, P.; Kaartinen, J.; Westinen, J.; Turja, T. (2022).

Tavoitelinjaus 10

Seuraamme ja edistämme asukkaiden, palvelunkäyttäjien ja kansalaisjärjestöjen osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa. Keskeisiä toimenpiteitä ovat hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden, palvelunkäyttäjien ja kansalaisjärjestöjen tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen, alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Tavoitelinjaus 11

Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa. Keskeisiä toimenpiteitä ovat hyvinvointialueiden ja kuntien välisten yhdyspintojen sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen, asukkaiden, palvelunkäyttäjien ja kansalaisjärjestöjen osallistumisen tarkastelemisen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa, tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen sekä demokratiaosaamisen lisääminen julkisten organisaatioiden toiminnassa, kuten palveluissa, johtamisessa ja päätöksenteossa.

3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Euroopan komission vuonna 2023 antamassa suosituksessa⁴⁶ jäsenmaita suositetaan luomaan kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden vaikuttavaa osallistumista koskeva yleinen kehys tai strategia, jolla annetaan kansalaisille ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioille mahdollisuuksia osallistua julkisen päätöksenteon prosesseihin. Suosituksessa korostetaan kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden yhdenvertaisen osallistumisen ja toimintaedellytysten

⁴⁶ Euroopan komissio (2023b).

turvaamista, aliedustettujen ryhmien osallistumisen tukemista, päätöksenteon prosesseihin liittyvän viestinnän kehittämistä sekä suositetun osallistumiskehityksen säännönmukaista arviointia.

Valtioneuvosto antoi vuonna 2014 demokratiapoliittisen selonteon⁴⁷, jonka taustaksi toteutettiin laaja demokratiapoliittinen arviointi. Eduskunnan perustuslakivaliokunta korosti vuonna 2014 antamassaan mietinnössä⁴⁸ ja vuonna 2017 antamassaan lausunnossa⁴⁹ Suomen demokratian tilasta ja kehittämistarpeista käytävän laaja-alaisen keskustelun sekä demokratiatutkimuksen merkitystä paitsi demokratian tilaa ja ongelmia hahmotettaessa, myös kehitettäessä demokratiapoliittisia toimenpiteitä ja selvitettäessä niiden toimivuutta.

Tämän aihepiirin osalta demokratiaohjelman toimenpiteet suunnitellaan ja toteutetaan koordinoitusti kansalaisjärjestöstrategian toimeenpanon kanssa. Osana strategian toimeenpanoa käydään visioivaa keskustelua hallinnon ja kansalaisjärjestöjen vuorovaikutuksesta sekä kansalaisjärjestöjen merkityksestä suomalaisessa demokratiassa tulevana vuosikymmeninä.

Tavoitelinjaus 12

Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perus- ja ihmisoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja autonominen kansalaisyhteiskunta sekä korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä. Keskeisiä toimenpiteitä ovat demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin sekä yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

47 Oikeusministeriö (2014).

48 Eduskunta (2014).

49 Eduskunta (2017b).

Tavoitelinjaus 13

Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä. Keskeisiä toimenpiteitä ovat kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen ja osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä tieteellisen tutkimuksen, kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa sekä hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Perustuslain 1 §:n mukaan Suomi osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön rauhan ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi sekä yhteiskunnan kehittämiseksi. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen II osasto sisältää määräykset demokratian periaatteista. Näitä periaatteita ovat muun muassa se, että unioni noudattaa kaikessa toiminnassaan kansalaistensa yhdenvertaisuuden periaatetta; unionin kansalainen on jokainen, jolla on jonkin jäsenvaltion kansalaisuus; unionin toiminta perustuu edustukselliseen demokratiaan; Euroopan parlamentti edustaa suoraan kansalaisia unionin tasolla; ja kaikilla kansalaisilla on oikeus osallistua demokratian toteuttamiseen unionissa. Euroopan unionin perusoikeuskirjassa vahvistetaan, että unioni rakentuu perusoikeuksien, kansanvallan ja oikeusvaltioperiaatteen arvoille.

Demokratian suojeleminen ja puolustaminen sekä kansalaistoiminnan tukeminen ovat viime vuosina olleet Euroopan komission toiminnan keskiössä⁵⁰. Kansalaisten osallistumisen edistämiseksi komissio aikoo toteuttaa eurooppalaisia kansalaispaneelleita sekä tiivistää yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa. Myös EU-rahoitusta on suunnattu demokratian edistämiseen. Euroopan unionin laajentumisprosessissa kannustetaan unionin jäseniksi pyrkiviä maita demokraattisiin ja talousuudistuksiin ja siten edistetään vakautta ja vaurautta Euroopassa. Ihmisoikeuksien ja demokratian edistäminen on Euroopan unionin korostama periaate, strateginen intressi ja tavoite myös kaikessa kansainvälisessä toiminnassaan. Maailman demokratiakehityksen heikentyessä kansainvälisille toimille on erityinen tarve.

50 Euroopan komissio (2023c, 2023d ja 2024).

Myös Euroopan neuvosto on nostanut demokratian turvaamisen ja vahvistamisen tavoitteekseen aiempaa voimakkaammin. Euroopan neuvoston jäsenvaltiot ovat sitoutuneet demokratian ja hyvän hallinnon turvaamiseen ja vahvistamiseen vuonna 2023 annetun Reykjavikin julistuksen demokratiaperiaatteiden⁵¹ mukaisesti ja Euroopan neuvoston demokratian ja demokraattisten hallintojen kehittämistä koskevat suositukset⁵² asettavat standardeja jäsenmaille.

Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon⁵³ sekä kansainvälisten taloussuhteiden ja kehitysyhteistyön selonteon⁵⁴ mukaisesti Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka pohjautuu arvopohjaiseen realismiin. Sen päämääränä on turvata Suomen itsenäisyys ja alueellinen koskemattomuus, estää Suomen joutuminen sotilaalliseen konfliktiin ja taata suomalaisten turvallisuus ja hyvinvointi. Toiminnan perustana ovat demokratia, oikeusvaltioperiaate, ihmisoikeudet, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Suomi vahvistaa monenkeskistä sääntöpohjaista järjestelmää ja yhteistyötä sekä toimii globaalisti kansainvälisen oikeuden, demokratian ja ihmisoikeuksien vahvistamiseksi.

51 Euroopan neuvosto (2023c)

52 Euroopan neuvosto (2023a).

53 Valtioneuvosto (2024b).

54 Valtioneuvosto (2024a).

Tavoitelinjaus 14

Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä. Keskeisiä toimenpiteitä ovat demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön ja demokratioiden kriisinkestävyyttä vahvistavan työn syventämisen edistäminen EU:ssa, tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti sekä aktiivinen osallistuminen tulevan rahoituskehyskauden valmisteluun, aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratia-kysymyksissä sekä osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen sekä kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden⁵⁵ toimintaa.

Tavoitelinjaus 15

Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinaointia ja kansainvälisten demokratiasuosittelusten toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla. Keskeisiä toimenpiteitä ovat valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen sekä kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

55 Niin sanottuja tasapainottavia tai vastapainojen instituutioita (countervailing institutions) ovat valtiolliset ja valtiosta riippumattomat instituutiot, kuten kansanliikkeet, ihmisoikeusjärjestöt ja ammattiliitot, jotka tasapainottavat vallanjakoa hallinnonalojen välillä ja varmistavat, että kansan tärkeinä pitämät näkökulmat ovat säännöllisesti ja johdonmukaisesti mukana päätöksenteossa. IDEA, The Global State of Democracy in 2023. Ks. myös Mäkelä, R-M ja Lindqvist, J. (2023). [Demokratian tila jatko heikkenemistä, kansalaisten aktiivisuus herättää toivoa](#). Sitra. Julkaistu 6.11.2023. [Viitattu 2.5.2024.]

4 Ohjelman valmistelu, toimeenpano ja seuranta

4.1 Virkamiestyöryhmä

Oikeusministeriö asetti marraskuussa 2023 työryhmän valmistelemaan ja koordinoimaan kansallista ohjelmaa demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Työryhmän toimikausi on 13.11.2023–17.4.2027 ja sen tehtävänä on:

1. Valmistella pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa linjattu kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Ohjelma on tarkoitus antaa valtioneuvoston periaatepäätöksenä;
2. Koordinoida, seurata ja edistää ohjelman toimeenpanoa valtioneuvostossa. Työryhmä seuraa ohjelmassa linjattujen toimenpiteiden etenemistä, laatii yhteenvedon toteutetuista toimenpiteistä hallituksen puoliväliarviota varten ja tekee esityksen tarvittavista lisätoimenpiteistä;
3. Tehdä muita tarpeellisiksi katsomiaan ehdotuksia koskien erityisesti äänestysaktiivisuuden edistämistä, lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamista, demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämistä sekä hyvän keskustelukulttuurin vahvistamista.

Työryhmä koostuu eri ministeriöiden edustajista. Työryhmän puheenjohtajuus on jaettu oikeusministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön kesken.

4.2 Aikataulu ja resurssit

Työryhmä valmisteli vuoden 2024 aikana käsillä olevan kansallisen ohjelman demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Demokratiaohjelma hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä valtioneuvoston yleisistunnossa maaliskuussa 2025 ja ohjelma toimeenpannaan vuosina 2025–2027. Ohjelmassa linjattuja keskeisiä toimenpiteitä tarkennetaan muun muassa vastuutahojen ja aikataulun osalta toimeenpanosuunnitelmassa, jonka virkamiestyöryhmä laatii käsillä olevan valtioneuvoston periaatepäätöksen hyväksymisen jälkeen keväällä 2025.

Demokratiaohjelman toimeenpanoon ei ole käytettävissä erillistä määrärahaa, vaan toimenpiteet pyritään toteuttamaan käytettävissä olevin resurssein ja ministeriöiden virkatyönä. Ohjelman toimeenpanossa pyritään hyödyntämään myös EU-rahoituslähteitä.

4.3 Valmistelu, viestintä ja vuorovaikutus

Käsillä oleva demokratiaohjelma on pyritty valmistelemaan avoimesti ja sen toimeenpanoa on tarkoitus koordinoita tiiviissä vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien kanssa. Demokratiaohjelman tueksi laaditaan viestintä- ja vuorovaikutussuunnitelma, jossa määritellään demokratiaohjelman pääviestit ja sidosryhmät, viestinnän ja vuorovaikutuksen tavoitteet, riskit ja seurannan mittarit sekä pääasialliset viestintäkanavat. Suunnitelmassa esitetään lisäksi viestintä- ja vuorovaikutustoimenpiteiden aikataulu, toimenpiteet ja vastuutahot. Suunnitelma päivitetty demokratiaohjelman toimeenpanon edetessä.

Demokratiaohjelman valmistelun tueksi oikeusministeriö toteutti vuodenvaihteessa 2023–2024 sidosryhmäkartoituksen ja -kyselyn, jonka avulla selvitettiin sidosryhmien halukkuutta ja mahdollisuuksia osallistua ohjelman suunnitteluun ja toimeenpanoon sekä sidosryhmien näkemyksiä ohjelman painopisteistä ja ehdotuksia toimenpiteiksi. Helmi–maaliskuussa 2024 oikeusministeriö järjesti sidosryhmille suunnattuja kuulemis- ja keskustelutilaisuuksia, joiden tarkoituksena oli tarkentaa tilannekuvaa suomalaisesta demokratiasta sekä keskustella haasteista ja ratkaisuksista demokratian kehittämiseksi Suomessa. Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi julkaistiin lausunnoille lokakuussa 2024 ja samanaikaisesti lausuntokierroksen kanssa järjestettiin lapsille ja nuorille suunnattuja kuulemisia. Lisäksi oikeusministeriö järjesti 30.1.2025 Saamelaiskäräjien pyynnöstä saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisen neuvottelun demokratiaohjelmasta. Kooste sidosryhmäkyselyn tuloksista⁵⁶, yhteenvedo kuulemis- ja keskustelutilaisuuksista⁵⁷, lausuntoyhteenvedo⁵⁸ ja kooste lapsille ja nuorille järjestettyjen kuulemisten tuloksista⁵⁹ ovat saatavilla valtioneuvoston hankerekisterissä.

56 Oikeusministeriö (2024a).

57 Oikeusministeriö (2024b).

58 Oikeusministeriö (2024c).

59 Oikeusministeriö (2024d).

4.4 Seuranta ja vaikuttavuuden arviointi

Toimeksiantonsa mukaisesti demokratiaohjelman virkamiestyöryhmä seuraa ohjelmassa linjattujen toimenpiteiden etenemistä, laatii yhteenvedon toteutetuista toimenpiteistä hallituksen puoliväliarviota varten ja tekee esityksen tarvittavista lisätoimenpiteistä.

Demokratiaohjelman toimeenpanosuunnitelmassa määritellään mahdollisuuksien mukaan mittarit kunkin toimenpiteen vaikuttavuuden arvioimiseksi. Poliittikka- ja lainsäädäntötoimenpiteiden vaikutukset tulevat tyypillisesti näkyviksi vasta useamman vuoden viiveellä. Arvioinnin haasteena on usein myös tarkan lähtötaso- ja seurantatiedon puute. Lisäksi demokratian kehitykseen vaikuttavat yksittäisten toimenpiteiden rinnalla monet muut tekijät, kuten poliittinen ilmapiiri, globaalit kehityssuunnat sekä Suomen talouden ja keskusteluilmapiirin kehitys. Näin ollen demokratiaohjelmassa linjattujen yksittäisten toimenpiteiden vaikuttavuutta tai suoria vaikutuksia demokratian kehitykseen voi olla vaikea arvioida. Arvioinnin tukena pyritään kuitenkin käyttämään hallituskauden aikana saatavilla olevaa akateemista tutkimus- ja seurantatietoa, kansallisia ja kansainvälisiä demokratiamittareita sekä sidosryhmien arvioita demokratiaohjelman toimenpiteiden vaikuttavuudesta.⁶⁰

60 Demokratiapolitiikan seurannasta ja arvioinnista, ks. esim. Männistö, L. (toim., 2023).

LÄHTEET

- Alhanen, K. & Henttonen, E. (2022). Demokratian puolustusdialogit. Kansanvallan vahvistaminen kuuluu kaikille. Sitran selvityksiä 222, syyskuussa 2022.
- Boese ym. (2022). Autocratization Changing Nature? Democracy Report 2022. Varieties of Democracy Institute (V-Dem).
- Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020a). Poliittinen ilmasto elää jatkuvassa vuorovai-
kutuksessa muun yhteiskunnan kanssa.
- Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020b). Poliitiikan ilmastomuutos: Eduskuntavaali-
tutkimus 2019. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:5.
- Eduskunta (2014). Perustuslakivaliokunnan mietintö 3/2014. Valtioneuvoston
demokratiapoliittinen selonteko 2014. Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen.
PeVM 3/2014 vp – VNS 3/2014 vp.
- Eduskunta (2017a). Perustuslakivaliokunnan lausunto demokratiapoliittisesta toi-
mintaohjelmasta. PeVL 46/2017 vp – O 18/2017 vp.
- Eduskunta (2017b). Perustuslakivaliokunnan lausunto kansallisesta perus- ja ihmis-
oikeustoimintaohjelmasta. PeVL56/2017 vp – O 17/2017 vp.
- Eduskunta (2020). Sivistysvaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskun-
nalle laiksi sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muuttamisesta ja eräiksi
siihen liittyviksi laeiksi. SiVL 10/2020 vp – HE 98/2020 vp.
- Eduskunta (2021). Sivistysvaliokunnan lausunto valtioneuvoston selonteosta sisäi-
sestä turvallisuudesta. SiVL 18/2021 vp – VNS 4/2021 vp.
- Eduskunta (2022). Sivistysvaliokunnan lausunto ajankohtaisselonteosat turvalli-
suusympäristön muutoksesta. SiVL 11/2022 vp – VNS 1/2022 vp.
- Eduskunta (2024). Valtioneuvoston selvitys: Suomen avaintavoitteet EU-vaalikau-
delle 2024-2029. E 58/2023 vp.
- Euroopan komissio (2020). Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvos-
tolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja Alueiden komitealle Euroopan
demokratiatoimintasuunnitelmasta. COM(2020) 790 final.
- Euroopan komissio (2021). Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvos-
tolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Lasten oikeuk-
sia koskeva EU:n strategia. COM(2021) 142 final, 24.3.2021.
- Euroopan komissio (2023a). [Komission suositus \(EU\) 2023/2829, annettu 12. päi-
vänä joulukuuta 2023, osallistavista ja kestävästä vaaliprosesseista unionissa sekä
Euroopan parlamentin vaalien eurooppalaisen luonteen korostamisesta ja vaali-
menettelyn tehostamisesta.](#)

- Euroopan komissio (2023b). [Komission suositus C\(2023\) 8627 final, annettu 12.12.2023, kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden vaikuttavan osallistumisen edistämisestä julkisen päätöksenteon prosesseissa.](#)
- Euroopan komissio (2023c). COM(2023) 630 final. [Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Demokratian puolustaminen.](#) Strasbourg 12.12.2023.
- Euroopan komissio (2023d). [Demokratian puolustaminen – Komissio ehdottaa peitellyn ulkomaisen vaikutustoiminnan selvittämistä.](#) Lehistötiedote 12. joulukuuta 2023, Strasbourg.
- Euroopan komissio (2024). [Euroopan valinta. Poliittiset suuntaviivat seuraavalle Euroopan komissiolle 2024–2029.](#) Ursula von der Leyen, Euroopan komission puheenjohtajaehdokaas. Strasbourg, 18. heinäkuuta 2024.
- Euroopan neuvosto (2004). Rec(2004)13 on the participation of young people in local and regional life.
- Euroopan neuvosto (2006). Rec(2006)1 on the role of national youth councils in youth policy development.
- Euroopan neuvosto (2010). Euroopan neuvoston demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskeva peruskirja. Hyväksytty Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen CM/Rec(2010)7 yhteydessä.
- Euroopan neuvosto (2012a). CM/Rec(2012)2 on the participation of children and young people under the age of 18.
- Euroopan neuvosto (2012b). Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus CM/Rec(2012)13 laadukkaan opetuksen turvaamisesta.
- Euroopan neuvosto (2016). CM/Rec(2016)7 on young people's access to rights.
- Euroopan neuvosto (2018a). [Reference Framework of Competences for Democratic Culture \(RFCDC\).](#)
- Euroopan neuvosto (2018b). CM/Rec(2018)4 on the participation of citizens in local public life. Korvannut suosituksen CM/Rec(2001)19.
- Euroopan neuvosto (2019). ECRI Report on Finland (fifth monitoring cycle). CRI(2019)38. European Commission against Racism and Intolerance (ECRI).
- Euroopan neuvosto (2020). Resolution CM/ResCMN(2020)1 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Finland.
- Euroopan neuvosto (2021). State of Democracy, Human Rights and the Rule of Law: A Democratic Renewal for Europe.
- Euroopan neuvosto (2022). CM/Rec(2022)6 on protecting youth civil society and young people, and supporting their participation in democratic processes.
- Euroopan neuvosto (2023a). CM/Rec(2023)6 on deliberative democracy.
- Euroopan neuvosto (2023b). CM/Rec(2023)9 on the active political participation of national minority youth.
- Euroopan neuvosto (2023c). [Reykjavík Principles for Democracy.](#)

- Euroopan parlamentti (2021). Euroopan parlamentin päätöslauselma 7. heinäkuuta 2021 kansalaiskeskusteluista ja kansalaisten osallistumisesta EU:n päätöksentekoon (2020/2201(INI)) (2022/C 99/11).
- Euroopan unioni (2018). Euroopan unionin neuvoston ja neuvostossa kokoontuneiden jäsenvaltioiden hallitusten edustajien päätöslauselma nuorisoalan eurooppalaisen yhteistyön puitteista: Euroopan unionin nuorisostrategia 2019–2027 (2018/C 456/01).
- Euroopan unioni (2023). [Neuvoston päätelmät koulutuksen vaikutuksesta yhteisten eurooppalaisten arvojen ja demokraattisen kansalaisuuden vahvistamiseen](#) (OJ C, C/2023/1339, 29.11.2023).
- Freedom House (2024). [Countries and Territories](#).
- Gretschel, Anu (2002), Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylän yliopisto. Studies in Sport, Physical Education and Health 85. Väitöskirja.
- Gretschel, Anu; Rautiainen, Matti; Vanhanen-Nuutinen, Liisa; Tarvainen, Kai (2023). Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus Suomessa: Tilannekuva ja suositukset 2023. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:24.
- Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna (2016). Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015. Oikeusministeriön julkaisu 28/2016.
- International IDEA (2023). The Global State of Democracy 2023. The New Checks and Balances.
- Jämsén, P.; Kaartinen, J.; Westinen, J.; Turja, T. (2022). Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa. Sitran selvityksiä 220.
- Jäntti, Anni & Kurkela, Kaisa (2021). How Municipalities Can Enhance Citizen Participation? Exploring the Views of Participants and Non-Participants. Scandinavian Journal of Public Administration 25(1): 23–42.
- Jäntti, Anni; Paananen, Henna; Kork, Anna-Aurora & Kurkela, Kaisa (2023). Towards Interactive Governance: Embedding Citizen Participation in Local Government. Administration & Society 1–26.
- Kestilä-Kekkonen, Rapeli & Söderlund (2024). Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella: Eduskuntavaalitutkimus 2023. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2024:10.
- Krass, Ulrike; Allen, Margaret; White, Elizabeth; Cybelle Ferrari, Adriana; Brigant, Annie; Prucková, Lenka; Tarandova, Spaska; Omella i Claparols, Ester; McGuire, Claire & International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) (2022). IFLA-UNESCO Yleisen kirjaston manifesti 2022. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA).
- Kurkela, Kaisa; Kork, Anna-Aurora; Jäntti, Anni & Paananen, Henna (2024). Citizen participation as an organisational challenge in local government. International Journal of Public Sector Management.

- Moilanen, Antti; Kaarttinen, Jyrki & Taneli, Matti (2021). [Sivistys ja demokratia](#). Teoksessa: Kasvatus & Aika 15 (3–4) 2021, 28–44.
- Männistö, L. (toim., 2023). [Kansallinen demokratiaohjelma 2025 – Seurantatiedonantti: Hallituskauden 2019–2023 toimenpiteet ja vaikuttavuuden arviointi](#). Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:12.
- nuoretjaosallisuus.fi. [Mitä osallisuus on?](#)
- OECD (2022). Recommendation of the Council on Creating Better Opportunities for Young People, OECD/LEGAL/0474.
- OECD (2024). Facts not Fakes: Tackling Disinformation, Strengthening Information Integrity. OECD Publishing, Paris.
- Oikeusministeriö (2003). Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma. OM016:00/2003.
- Oikeusministeriö (2010). Periaatepäätös demokratian edistämisestä Suomessa. Oikeusministeriön julkaisu 17/2010.
- Oikeusministeriö (2014). Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen. Valtioneuvoston demokatiapoliittinen selonteko 2014. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 14/2014. VNS 3/2014 vp.
- Oikeusministeriö (2017). Demokatiapoliittinen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisu 7/2017.
- Oikeusministeriö (2022). Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokatiapolitiikasta 2020-luvulla. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40.
- Oikeusministeriö (2024a). [Sidosryhmäkyselyn tulokset: Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi](#). 31.1.2024.
- Oikeusministeriö (2024b). [Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi: Kevään 2024 kuulemistilaisuuksien koonti](#).
- Oikeusministeriö (2024c). [Lausuntoyhteenveto: Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi \(demokratiaohjelma\)](#). Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2025:6.
- Oikeusministeriö (2024d). ["Minä ja demokratia". Yhteenveto lasten ja nuorten demokatiakeskusteluista loka-marraskuussa 2024](#).
- Opetushallitus (2021). [Kansallinen lukutaitostrategia 2030: Suomi maailman monilukutaitoisin maa](#). Julkaisu; Opetushallitus, Lukuliike, 2021.
- Paananen, Henna; Jäntti, Anni; Haveri, Arto; Sinervo, Lotta-Maria; Sinkkonen, Johanna (2024). Havaintoja hyvinvointialueiden toiminnan käynnistymisestä ja suhteesta kuntiin. HALKO-hankkeen väliraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:27.
- Pohjoismaiden ministerineuvosto (2024). [Koulutus-, tutkimus- ja kielialan yhteistyöohjelma 2025–2030. Pohjolan vahvistaminen koulutus- ja tutkimusalueena](#).

- Rapeli, L.; Jäske, M.; Värttö, M. ja Kulha, K. (2019). Aktiivinen kansalaisosallistuminen voi parantaa päätöksenteon laatua. Participation in Long-Term Decision-Making (PALO). Policy Brief 1/2019.
- Ruuskanen, Petri; Jousilahti, Julia; Faehnle, Maija; Kuusikko, Kirsi; Kuittinen, Outi; Virtanen, Johanna; Strömberg, Lisbeth (2020). Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47.
- Setälä, Maija; Kulha, Katariina; Värttö, Mikko & Taskinen, Mari (2022). Puntaroivat kansalaiskeskustelut suomalaisen demokratian vahvistajina. Participation in Long-Term Decision-Making (PALO). Policy brief 1/2022. Turun yliopisto.
- Sinkkonen, Johanna; Jäntti, Anni; Kurkela, Kaisa; Tiensuu, Akseli (2024). Kuntien demokratiarooli muutoksessa - Vanhusneuvostojen muuttuva rooli kuntien demokratiamuutoksen heijastumana. Kunnallisan kehittämissäätiön Tutkimus-julkaisu-sarjan julkaisu nro 122.
- sitra.fi. [Puntaroivan demokratian kokeilut ja koulutukset](#). [Viitattu 23.1.2025.]
- Tiensuu, Akseli & Jäntti, Anni (2023). Hyvinvointialueiden vaikuttamistoimielimet kansalaisosallistumisen kanavina. Kunnallisan kehittämissäätiön julkaisu 62 2023.
- Turvallisuuskomitea (2017). Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. Valtioneuvoston periaatepäätös 2.11.2017.
- Ulkoministeriö (2024). [Suomelle suosituksia YK:n lapsen oikeuksien komitealta](#). Tiedotteet, 2.6.2023. [Viitattu 27.2.2024].
- Valtioneuvosto (2023). [Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023](#). Valtioneuvoston julkaisu 2023:58.
- Valtioneuvosto (2024a). [Kansainvälisten taloussuhteiden ja kehitysyhteistyön selonteko](#). Valtioneuvoston julkaisu 2024:37.
- Valtioneuvosto (2024b). [Ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko](#). Valtioneuvoston julkaisu 2024:33.
- Valtioneuvoston kanslia (2024). Suomen avaintavoitteet EU:n strategiseen agendaan ja tulevan komission ohjelmaan vaikuttamiseksi. Perusmuistio EU/41/2024-VNK-1. Valtioneuvoston kanslia 17.1.2024.
- Värttö, M.; Kantola, A.; Setälä, M.; Peltonen, L.; Björk, A.; Faehnle, M.; Vogta, H.; Taskinen, M. ja Korhonen-Kurki, K. (2021). Suomalaisen demokratian kipukohdat – ja niiden ratkaisumahdollisuudet. Strateginen tutkimus, politiikkasuositus 9/2021.
- World Justice Project (2023). [Rule of Law Index. Rankings](#).
- Yhdistyneet kansakunnat (YK) (2011). United Nations Declaration on Human Rights Education and Training. Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2011. 66/137.
- Yhdistyneet kansakunnat (YK) (2015). Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. A/RES/70/1.

Yhdistyneet kansakunnat (YK) (2017). Concluding observations on the twenty-third periodic report of Finland. CERD/C/FIN/CO/23. Committee on the Elimination of Racial Discrimination.

Yhdistyneet kansakunnat (YK) (2021). Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. E/C.12/FIN/CO/7. Committee on Economic, Social and Cultural Rights.

Yhdistyneet kansakunnat (YK) (2023). Concluding observations on the combined fifth and sixth reports of Finland. CRC/C/FIN/CO/5-6. Committee on the Rights of the Child.

Yhdistyneet kansakunnat (YK) (2024). Report of the Special Rapporteur on the right to education, Farida Shaheed, on her visit to Finland. A/HRC/56/58/Add.1. 30 April 2024. Human Rights Council, Fifty-sixth session, 18 June–12 July 2024, Agenda item 3.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-337-7 (PDF)